

LİBERAL EĞİTİM*

Paul HIRST

Çev. Nesrin KALE**

Eğitim için en iyi içeriği belirlemek zor ve karışık bir iştir. Bilgi geliştiği gibi ekonomik ve sosyal şartlar da değişmiştir. Eğitim için olabir içerik sınırsız bir gelişme halindedir ve bu içerikle ilgili seçme probleminin çözümü zorunludur. Bu seçimde kullanılacak ilkeler önemlidir ama bu sefer de bunların neler olabileceği sorusu gündeme gelir.

Eski Yunan:

Liberal eğitim yanlıları, eğitim içeriğinin rehberi olan ilkelerin ilk kez açıkca Aristo'nun 'Politika'sının' 8. kitabında kısmen dile getirildiğini kabul ederler. Özgür insanın eğitimi için uygun olan konuların liberal konular (Studies)' olduğunu ileri süren Aristo'ya göre; "çocuklarımıza onlar için zorunlu olan yararlı bilgileri öğretmemiz gerekir. Fakat şurası da gerçek ki tüm yararlı bilgiler eğitim için uygun değildir. Liberal ve illiberal (liberal olmayan) konular arasında bir fark vardır, öğreneni mekanik yapmayan bir bilginin eğitime girmesi gerektiği açıktır. Mekanik konulardan özgür insanın iyilik -erdem- deneyimi için beden, ruh veya zihin gelişiminde işe yaramayan tüm uğraşları -ustahları- ve konuları anlamamız gerekir. Bu nedenle para kazandıran ve bedeni mekanikleştiren tüm işleri ikinci dereceden -bayağı- işler olarak adlandırıyoruz. Bunlar zihni boş bırakmayıp daha aşağı seviyeye düşürürler. Bazı liberal ustahlar var ki bunların özgür insana uygun olduğu söylenebilir fakat, bunlara çok aşırı bağlılık veya çok az ilgilenme davranışında zararlı değişikliğe neden olur. Meşgul olunan veya üzerinde çalışılan konuyu, onu kendimiz veya arkadaşlarımız veya ondan çıkacak iyilik-erdem-için yapmamızda arada büyük fark vardır. Bir kişinin yabancıları hoşnut etmek için aynı işleri yaparken çoğu kez bir köle veya serfin işini yaptığı kabul edilmiştir.

* The Encyclopedia of Education, The Macmillian Comp. U.S.A. 1971. s. 505-509.

** EPÖ Bölümü Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

... Boş zamanı isabetli değerlendirecek şekilde konular eğitime biçim vermelidir ve başka bir şey için ve gerekli olduğu için bu konularla uğraşılırken amaç bu konuların kendileridir” (Aristoteles, Çev. Burnet 1903. S. 107, 109, 110).

Liberal Eğitim ve Sosyal Çevre:

Bu özellikler Aristo'nun yazdığı dönemdeki özel sosyal şartlara işaret etmekle birlikte, önemi çok büyük olan liberal konuların -işlerin- en azından 4 özelliği ortaya çıkmaktadır; *İlki*; liberal konular mekanik değildir. Bunlar rutin aktivitelerden ziyade ruhsal ve zihinsel faaliyetleri, daha çok da insanların iyi bir yaşam sürmeleri için gerekli olan yüksek yeteneklerinin kotardığı deneyimi gerektirir. *İkincisi*; Bu konuların en önemli değeri belirli faydalara dayanmamasıdır. Bunların pratiksel faydası olabilir veya olmayabilir, ancak liberal işleri karakterize eden amaçlananın kendi içinde değerli olmasıdır, bu değerın önemi de sonradan ekleme olmayıp, o konunun özünde değerın bulunmasından gelir. *Üçüncü özellik*; liberal bir konuda, zihni sınırlandıran ve zihnin iyi yaşamın önemini ve başka önemli değerleri keşfetmesine engel olan şeyler bulunmaz ve ancak böyle bir konuda tam bir uzmanlık olmalıdır. *Dördüncü özellik*; Bu konu sadece kendi içinde değerli olmakla kalmamalı; öğrenci başkalarını etkilemeden veya geçimini kazanmadan önce, o konunun -işin- bir değer olarak peşine düşmelidir.

Aristoteles'in liberal bir eğitim için getirdiği ölçütler onun özel toplumsal şartlarından hareketle çözümlenebilir. Onun düşüncelerini sadece toplumsal şartların bir ürünü olduğu için reddetmek çok üstünkörü bir yargılama olur. Yunan Toplumunun özgür insanların rutinliği ve mekanikliği kölelere bıraktıkları kesindir, oysa modern bir liberal toplumda tüm insanlar bu faaliyetlerle belli bir ölçüde ilgilenmek zorundadırlar. Aristoteles'in liberal işlere -düşüncelere- atfettiği değer, yaşamlarında rutin işlerle ilgilenen köleler için söz konusu olamazdı. Bu aktiviteler daha az değere sahip oldukları için slavlara bırakılmıştır. Aristoteles, hoş zamanla -serbestlikle- liberal işler arasında ilişki kurar ve o, özgür zamanı işgal eden mekanik işleri savunmaz. Temelde değerli olan konularla, sonradan önem atfedilen konular arasındaki ayrımı gözönüne alındığında Aristoteles, temelde değerli olan konuların hedeflendiği bir eğitim biçimi düşünmüştür. Aristo'nun liberal ve illiberal işler arasında yaptığı ayrım özgür insanlarla köleler arasındaki sosyal farka dayanır. Bu sosyal ayrımın aynı zamanda eğitimsel farkı dile ge-

tirmesi yanlış olmasa da bu ikisi mantıksal olarak birbirine karıştırılmamalı ve ayrı ayrı ele alınmalıdır.

Liberal Eğitim ve Akıl:

Aristoteles, savunduğu liberal konuların merkezine insan doğasının karmaşık yapısını koyar ve iyi yaşamın temelindeki aklın doğrularına önem verir. O, varolan herşeydeki en iyinin onun temel; öz işlevi olduğunu düşünmüştür. İnsan için bu ortalama yaşam, *zihinsel* ve *moral faaliyetlerdeki* mükemmeli arayışa bağlıdır. Filozof, bunların, insanın teorik olarak bilmesi ve doğruyu düşünmesi, pratikte de doğru eylemleri belirlemesi olarak insanın ayırmedici kapasitesinin önemli -seçkin ürünleri olduğunu düşünür. Bu aktiviteler 2. cilt değerlerin yüklenmesinden ziyade kendileri değerlidirler. Böyle amaçları olan bir eğitimde, kişilerin doğruya erişmesi esastır.

Aristoteles, insanın tüm eğitimi boyunca yararlı becerileri öğrenmeye veya ruhsal eğitime -terbiyeye- ihtiyaç duyduğunu ileri sürer [sözünü ettiği 'yararlı beceriler'in özelliği özde değerli olması ve bu -yarardan dolayı değil -değerden dolayı istenmesidir (Ç.N.)].

Liberal Uğraşlar:

Aristoteles'in liberal olarak düşündüğü konuların kesin olarak neler olduklarını söylemek kolay değildir. Fizik, matematik, mantık ve metafizik bu kategoriye girer. Aristoteles, şiir sanatının ifade edilmiş bir tür bilgi olduğunu düşünmüştür. Yunanlılar ve Romalılar zamanında liberal "sanat" -"konu"- adı altında yedi liberal konunun bir listesi yapılmıştı; bu listenin içerdiği edebi ve bilimsel konular şöyleydi; dilbilgisi, hitabet sanatı (retorik), mantık: (Trivium)¹, aritmetik, geometri, müzik, astronomi: (Quadrivium)².

Daha sonraki yüzyıllarda da bu anlamdaki bir liberal eğitimin en iyi eğitim biçimi olduğu düşünülmüş ve Ortaçağa kadar liberal konularda hiç bir değişiklik yapılmamıştır. Hıristiyan doktrininin eğilimi aklın, vahiylerin emrinde olmasıydı; liberal dallar da formelleştirilip sınırlandırılmış ve dinsel düşüncelere -eylemlere- yardımcı bir alan haline getirilmiştir. Bu duruma, Aristoteles felsefesi ile Hıristiyan doktrininin ar-

1 Trivium: Ortaçağ Üniversitelerinde ilk dört seneyi teşkil eden dil bilgisi ile belâgat ve mantık. (Redhouse)

2 Quadrivium: Ortaçağda dört yüksek ilim (geometri, astronomi, matematik ve müzik) (Redhouse) (Ç.N)

moniğinden oluşan düşünceleriyle Aquina'lı St. Thomas (St. Thomas Aquinas) engel olur, o; aklın, tanrının açıklandığı en yüce bilgi alanı olarak kabul ettiği teoloji alanında liberal konuların bir sentezini yapmaya çalışır.

Rönesans Hümanizmi:

Rönesans hümanizması ve klasik eserlerin yeniden keşfedilmesi ile Aristoteles'in liberal eğitiminin önemi geçici olarak tekrar anlaşıldı. Eski dönemlerin eserlerinin konusu -hedefi- liberal eğitimin temel motiflerini taşıdığı halde liberal eğitim düşüncesindeki önemli değişim yavaş olmuştur. Klasik eserler alanı liberal eğitim ile aynı anlama gelmeye başlamıştır. Liberal eğitim tasarımı edebiyatla ilgili alanları -eserleri- özellikle de klasik edebiyatla ilgili olanları içerir; göreceli olarak Aristoteles'in görüşünün modernize olmuş -bozılmış- halidir. Eğitimle ilgili düşünceleri bu dönemlerde ispatlansa da -temellendirilse de- Aristo'nun düşüncelerinin orjinal temeline -değerine- ulaşılammıştır.

19. Yyıda Yeniden Canlanma:

19. Y. Yılın ortalarından sonra, yüksek eğitimi Aristoteles'in çizgisindeki bir liberal eğitime dönüştürme yönünde büyük bir istek duyuldu ve bu eğitimin içeriği modern bilginin ışığında yeniden oluşturuldu. Aristoteles'in düşüncelerini paylaşan Kardinal Newman, liberal eğitimi savunduğu ve özelliklerini belirlediği bir eserinde şu düşünceleri ileri sürer; "... Liberal eğitim yalnızca zihnin yetiştirilmesidir ve bu eğitimin hedeflediği şey zihinsel mükemmellikten başka bir şey değildir" (1919, s. 121).

Matthew Arnold'un yaklaşımı, Yunan Felsefesi doktrinleriyle daha az ilişkilidir. Ona göre bilginin aranması ve anlama önemlidir çünkü bunlar aracılığıyla karar verme durumunda en iyi olan düşünülüp, yaşam tarzı tespit edilir. Newman ve Arnold, liberal eğitimin içeriğinin, önemli olan bilginin tümüyle oluştuğunu düşünmüşlerdir. Eğitimde insan ve doğa bilimlerinin önemine karşı çıkan görüşler karşısında Arnold, kendi düşüncesini daha "tutucu" bir tavırla savunuya geçer (Gribble, 1967). O, bir kişide bulunması gerekli doğal yeteneklerin zihin gelişiminde önemli olduğunu düşünmüştür.

Arnold'un yaklaşımında, 19. YY. bilim adamlarından sonra, bu gün de hâlâ Aristoteles'in düşüncesine aşırı şekilde bağlı olanlarla Hutchins taraftarlarının savundukları liberal eğitim kavramının doğal bir şekilde

(naturalistic) yeniden düzenlenmesine ilişkin önemli izler görülebilmektedir (Hutchins 1936; Van Doren 1943; Maritain 1943). Doğacılık (naturalizm) görüşünde, insan temelde evrenin bir parçasıdır ve onun için en uygun -mükemmel- yaşam, çevresindeki şartların ahenkli bir hale getirildiği yaşamdır. Liberal eğitim bu yaşamı daha da mükemmel-
leştiren bir eğitimidir. Doğacı görüşte bilgi, insanın doğal yeteneklerini geliştirip doğal yaşama uyumu sağladığı için çok önemlidir. Burada aklın faaliyetleri sonuçta tek başına değerli faaliyetler olarak düşünülmez. Aklın önemi, insanın diğer tüm doğal yapısıyla ve evrendeki yeriyle ilişkili olarak ortaya konulur. Bu görüşün 19. Yııldaki en önemli ifadesini T.H. Huxley'den alınan aşağıdaki paragrafta buluyoruz;

Bana göre liberal bir eğitim görmüş kişi, gençliğinde bedeni tüm işleri kolayca ve zevk alarak kendisi için yapmak üzere eğitilmiştir, zihni açıktır, mantıksaldır ve soğukkanlıdır, güçlüdür, düzenli çalışır, bir buhar makinesi gibi herhangi türde bir işe yönelebilir, doğa kanunlarını ve doğayla ilgili temel doğruların bilgisini toplayan zihni ayrıca bunların düzenlemesini de yapar, dünya zevklerinden mahrum olmadan dolu dolu yaşar, fakat duyguları bilincine hizmet edecek şekilde kuvvetlendirilir; tüm kötülüklerden nefret etmesini, doğanın ve sanatın tüm güzelliklerini de sevmesini ve kendisine olduğu gibi başkalarına da saygı göstermesini öğrenmiştir. İşte ancak böyle bir kişinin liberal eğitimden geçmiş olduğunu düşünüyorum çünkü bu kişi tamamen doğayla uyum halinde biri olabilir (Huxley, 1893, s. 86).

Liberal eğitim kavramı doğacılığın en uç örneğiyle; John Dewey ile ilişkisi kurulduğunda çarpıtılmakta, öyle ki bu kavramın anlamı Aristoteles'in düşüncesine az da olsa yaklaşmaktadır. Bu görüşe göre bilgimizin tümü ve tüm kavrayışlar zihnimize ait olsalar bile bunların sadece faydasal ve araçsal bir değerleri vardır. Bilgiyi taşıdığı değerden dolayı -bilgi olduğu için- aramaya zihin tarafından çok önem verilir ve meslekler sonuçta diğer tüm değerli işlerden farklı bir anlam taşımazlar. Dewey'e göre eğitimi liberalleştiren şey onun derinliği veya genelliğidir. Aristoteles ile aynı düşünceyi paylaşıyor görünürse de, Dewey için bilginin genelliği insanın çevresine uyumunu geliştirmesindeki yararlılığından dolayı önemlidir (Dewey, 1925).

Liberal eğitimin hemen tüm yeni tanımları 19. Yıılın sonuna kadar adeta birbirinin benzeridir. Bu tanımlarda zihinsel faaliyetler insanın en

mükemmel yanı olarak kabul edilmediği gibi sadece bu faaliyetleri öğrencilerde başlatmayı amaçlayan bir eğitim de reddedilse bile eğitim düşünürlerinin çoğu zihinsel faaliyetlerdeki bu yeteneklerin ve özelliklerin geliştirilmesini hedefleyen bir eğitimde ısrar ederler. Hem Huxley hem de Dewey bu düşünceyi savunurlar. 20. Yılda eğitiminde, öğrencilerin iyi yaşamaya hazır olmak üzere çok özel bir şekilde yetiştirilmesi düşüncesinden, ulaşılması gerekli son değer sorunundan büyük ölçüde kaçınılmaktadır; bu eğitimde direk olarak yararlı -utilitarian- amaçlar söz konusu olmadan zihni karakterize eden yetenekler ve özellikler üzerinde durulmaktadır.

20. Yılda Liberal Eğitim:

Farklı yeni bir liberal eğitim anlayışı ancak 20. Yılda ortaya çıkmıştır, bu anlayışa göre liberal eğitimle doğrudan özel yeteneklerin ve niteliklerin değil, aklın genel yapısının geliştirilmesi hedeflenir. Zihin yetenekleri ve özelliklerinden oluşmuş bir liste, "Özgür Bir Toplumda Genel Eğitim" adıyla Harvard Kurulunca yayınlanan bir raporda yer almıştır (Harvard Üniversitesi 1946). Bu listede bulunan yetenekler şunlardır; etkili düşünmek, düşünüleni ifade etmek, uygun yargılarda bulunmak ve değerleri farketmektir. Başka yazarlar hayal kurma ve pratik akıl yeteneklerini geliştirmeyi de ileri sürmüşlerdir (Nowell-Smith 1958). Bazı yazarlar önemli yeteneklerin sadece sosyal -edebi- konulara yatkın olduğunu ileri sürerken (Leavis 1943), bazıları da bu yeteneklerin sadece fen konularıyla ilgili olarak ortaya çıktığını savunurlar (Snow 1959). Bu yeteneklerin karakterin genel yapısını oluşturduğu ve en azından teorik olarak değişik yetenekleri düşünmenin olanaklı olduğu gözönünde tutulmuştur. Alanı -derinliği- çok fazla olan konuların sınırlandırılmasının bu yetenekleri -konunun genişliğinden- çok daha etkileyici olarak geliştirdiği düşünülmelidir. Bu açıdan bakıldığında liberal eğitimle uzmanlaşma çelişmemektedir.

Bununla birlikte bu yaklaşım ciddi engellerle karşılaşır. Liberal eğitimde amaçlanan genel akılsal yetenekler açık değildir. Bilimde hayal kurma ve etkili düşünme olduğu gibi edebiyatta da -şiiirde- hayal kurma ve etkili düşünme vardır. İki alan için de aynı ifadeleri kullanmamıza rağmen bundan her iki bağlamda biri diğerinin yerine geçen belirli tek bir yetenek anlaşılmamalıdır. Gerçekte, bu yeteneklerin herbirinin öğrenmedeki transferde kullanılan çok sayıda özel yeteneği içerdiği görülmektedir.

Yeni Bir Liberal Eğitim Tanımı:

Son zamanlarda liberal eğitim kavramı farklı bilgi ve anlama biçimlerini içerecek biçimde belirlenmiştir. Bu kavram, genelliğinden şüphe edilmeyen zihinsel özelliklerin, yeteneklerin ve herkes için önemli olan aklın gelişimini içerir. Modern bilginin geniş alanı düşünülerek yeni konulardaki farklı bilgi veya yorum -anlam- türlerinin sayısı altı veya yedi ile sınırlandırılmaktadır. Phenix (1964), altı yorum -bilgi- alanı belirlemiştir; Sembollerin kullanıldığı sembolikler alanı, bilimlerle ilişkili olan deneyler alanı, estetik, etik, görüş açılarının sentezinin yapıldığı alan (Synoptic) ve davranışların senteziyle ilişkili alan (Synnoetic). Hirst (1965), yedi bilgi türü saptamıştır; matematik ve fizik bilimleri, insan bilimleri ve tarih, din, edebiyat, güzel sanatlar, ahlâk ve felsefe. Liberal eğitimde amaç, bu bilgi veya düşünme türlerini ayrıntılarıyla vermekten çok bu türleri kavramayı öğretmektir ki bu da zor bir iş değildir. Bilgilerin edinilmesi konusunda son zamanlarda özel problemlerin çözümünde ve yorumlamalarda kullanılan bilgileri edinmek şeklinde yapılan ayırım önem kazanmaktadır (Broudy et al. 1964).

İnsanın keşfettiği tüm farklı bilgi ve yorumlama türlerine bir giriş olarak düşünülen "liberal eğitim" kavramı önceleri daha çok, Aristoteles'in ifade ettiği eğitim biçimini anlatmak için kullanılmıştır. Bu eğitimin içeriği rasyonal faaliyetlerle ilişkilidir. Böyle bir eğitimde bu zihinsel davranışlar kendileri adına; bilgi ve anlama için serimlenmeli, faydacı düşüncelere yer verilmemelidir. Geniş açılı çalışma anlayışı Aristoteles'in de reddettiği dargörüşlülüğü önleyecektir. Bu şekildeki bir liberal eğitim temellendirmesi aklın kullanımının ve gelişiminin temellendirilmesine bağlanmalı ama tamamen de Aristoteles'in düşüncelerine -getirdiği formüle- dayanmamalıdır.

Çok geniş olan eğitim alanı içinde liberal eğitimin sınırlarını belirleme girişiminin temelinde hâlâ önemini koruyan Aristoteles'in düşünceleri yatmaktadır. Liberal eğitim anlayışının doğmasına neden olan ilk düşünceler Aristoteles'inkilerdir, bu durum da filozofun düşüncelerinin önemini, yargularının isabetini göstermektedir. Yunanlılar bunun gibi pek çok temel problemi ortaya çıkarmışlardır, onların yaşadığı zamandan buyana çok büyük teknolojik, ekonomik ve sosyal değişimler olduğu halde bu sorunlar hâlâ önemini korumaktadır.

KAYNAKÇA

- Aristotle** 1903 "Politics." Aristotle on Education. Translated by John Burnet. London, Cambridge University Press.
- Broudy, Harry Samuel. et al.** (1964). Democracy and Excellence in American Secondary Education: A Study in Curriculum Theory. Chicago, Rand McNally.
- Dewey, John** (1925). Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education. New York, Macmillan.
- Gribble, James.** ed. 1967 Matthew Arnold. New York, Macmillan.
- Harvard University. Committee On The Objectives of A General Education on A Free Society** 1946 General Education in a Free Society. Cambridge. Mass., Harvard University Press.
- Hirst, Paul H.** (1965). "Liberal Education and the Nature of Knowledge." Reginald Donat Archambault, ed., Philosophical Analysis and Education. New York, Humanities Press. Pages 113-140.
- Hutchins, Robert Maynard** 1936 Higher Learning in America. New Haven, Conn., Yale University Press.
- Huxley, Thomas Henry** 1893 Science and Education: Essays by Thomas H. Huxley. London, Macmillan.
- Leavis, Frank Raymond** 1943 Education and the University: A Sketch for an English School. London, Chatto-Windus.
- Maritain, Jacques** 1943 Education at the Cross Roads. New Haven, Conn., Yale University Press.
- Newman, John Henry** 1919 The Idea of a University. London, Longmans.
- Nowell-Smith, P.H.** 1958 Education in a University. Leicester University Press.
- Pemx, Philip Henry** 1964 Realms of Meaning: A Philosophy of Curriculum for General Education. New York, McGraw-Hill.
- Snow, Charles Percy** 1959 The Two Cultures and the Scientific Revolution. London, Cambridge University Press.
- Van Doren, Mark** 1943 Liberal Education. New York, Holt.